

1 РОЗВИТОК ОСВІТИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ПОСТУПУ УКРАЇНИ

УДК 37.046:374.3

Акименко Ірина

ORCID 0000-0001-6469-0379

Кандидат історичних наук, доцент
доцент кафедри права, філософії та політології,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) E-mail: irina.akimenko77@gmail.com

НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА ЯК АКТУАЛЬНИЙ ТРЕНД СУЧАСНОЇ ОСВІТИ ЄВРОПИ

Стаття присвячена основним характеристикам впровадження неформальної освіти в країнах Європи: Швеції, Чехії, Німеччині, Великобританії, Польщі. Автором визначені тенденції розвитку неформальної освіти за кордоном та описані основні етапи її прояву, виділені кількісні, якісні переваги та проблеми в розвитку даного сегменту освіти. Встановлено, що основними організаторами неформальної освіти в країнах Європи є громадські організації, освітні заклади та професійні спілки.

***Метою статті** є дослідження на основі теоретичних та методологічних засад особливостей розвитку неформальної освіти в країнах Європи, систематизація зарубіжного досвіду неформального навчання за кордоном.*

***Методологічною основою** є класичні методи дослідження: метод аналізу, діалектичний метод, пояснення, узагальнення.*

***Наукова новизна** статті полягає у досконалому вивченні особливостей розвитку неформальної освіти в країнах Європи та застосування зарубіжного досвіду в українському освітньому просторі.*

***Висновки.** Неформальна освіта в країнах Європи є достатньо залежною від політичної, економічної та соціальної ситуації. Аналіз розвитку неформальної освіти за кордоном вказує на той факт, що даний напрямок просвітництва перебуває в постійному русі, завдяки підтримці держави, активності та ініціативі самих громадян. Важливо, що неформальна освіта в Європі орієнтується на запити громадських організацій, професійних союзів, сімей, молоді.*

***Ключові слова:** освіта, неформальна освіта, Європа, громадські організації, профспілки.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими або практичними завданнями. Сучасне суспільство достатньо стрімко розвивається, ті професійні знання, які людина отримувала за останні роки, вже можуть бути застарілими й, зрозуміло, потребують певних змін, оновлень, доповнення, якісного удосконалення. Освіта в розвитку суспільства має особливу функцію, тому що повністю спрямована на формування й розвиток соціально важливих якостей людини як представника суспільства, як громадянина держави. Головним стратегічним завданням сучасної освіти є її неперервність. Суспільству XXI ст. відомі основні концепції здобуття освіти: формальна, неформальна та інформальна, відповідно Меморандуму неперервної освіти Європейського Союзу. Формальна освіта передбачає базову освіту, яку отримує здобувач згідно визначеними стандартами освіти й результатом є отримання відповідної освітньої програми кваліфікації. Інформальна освіта це самоосвіта, яку людина отримує в результаті своїх інтересів, зацікавленостей та на базі вже отриманих знань. Неформальна освіта має здобуватися теж як і формальна, за освітніми програмами, але, на відміну від формальної, здобувач не отримує освітньої кваліфікації за рівнем освіти, визнаних державою, але може здобути професійну та освітню кваліфікацію.

Сучасна неформальна освіта має достатню кількість переваг:

– доступність – здобувати можна даний вид освіти в університетах, клубах, навчальних та просвітницьких центрах;

– гнучкість – освіта може здобуватися вільно, не обмежено жорстким розкладом та програмами, здобувачі можуть обирати собі предмети, які їм цікаві та потрібні для подальшого продовження професійного рівня;

– швидкість – неформальна освіта в першу чергу передбачає вивчення конкретних дисциплін, які необхідні здобувачу;

– новизна – даний вид освіти з'явився відносно нещодавно й відповідає вимогам сучасного часу, змінам, які пов'язані з технологічним розвитком і новаціями, що в свою чергу дозволяє здобувачам отримувати нові знання, й бути в курсі сучасних наукових та освітніх трендів;

– нестандартність – в процесі отримання знань застосовуються не звичайні способи викладу інформації та навчального матеріалу, що сприяє більш кращому запам'ятовуванню.

Аналіз основних досліджень й публікацій. Неформальна освіта в європейському освітньому просторі – невід'ємний компонент і як наслідок дана проблематика є об'єктом наукових праць й досліджень, як зарубіжних так і українських науковців. Досліджуючи даний сегмент європейської освіти, українські науковці аналізують стан неформальної освіти країн Європи, і одночасно переймають досвід в даному напрямленні. В Україні є достатньо науковців, які намагаються більш детально розкрити дану проблематику. Найбільш помітними в даному контексті є наукові доробки А. Гончарук [1], Н. Павлик [7], О. Шапочкіної [9]. Автори даних наукових статей висвітили зміст, організацію неформальної освіти у країнах Європи. Достатнім доробком в даному контексті є наукові дослідження Л. Лук'янової [4] та В. Стрижалковської [8]. Дослідники дають повний аналіз стану відповідного виду освіти в країнах Східної Європи, що, до речі, є важливим і для українського суспільства, так як дані країни певний час знаходилися в минулому у соціалістичному таборі країн Східного партнерства й освіта мала вплив радянської школи. Втім перебудова, зміни соціально-економічного та політичного розвитку даних країн дали можливість переглянути ставлення до освіти в цих країнах і перейти на більш досконалий, сучасний рівень.

Окремо заслуговує на увагу праця І. Давидової [2], де авторка детально розкриває досвід розвитку неформальної освіти Швеції, яка є піонером в цьому напрямленні. Саме досвід Швеції є показовим для багатьох країн Європейського Союзу.

Достатньо багата теоретична база, де викладено аналіз розвитку неформальної освіти в різних її проявах (освіта дорослих, освіта як подальше професійне удосконалення, освіта як набуття нових професійних навичок) викладено в наукових працях Н. Махині [5], О. Огієнко [6], де автори намагаються проаналізувати освітні системи країн європейського Союзу, акцентуючи увагу на основних освітніх проблематиках.

Метою статті є дослідження на основі теоретичних та методологічних засад особливостей розвитку неформальної освіти в країнах Європи та систематизація зарубіжного досвіду неформального навчання за кордоном, визнання основних характеристик даного виду освіти та проектування його на український освітній простір та досвід.

Методологічна основа статті. Для досягнення поставленої мети та виконання окремих завдань автор статті використовувала різноманітні теоретико-методологічні дослідження, зокрема: діалектичний метод, який дозволяє дослідити поставлені у статті питання в їх взаємозв'язку та єдності; метод аналізу, який дав можливість виділити основні досягнення та недоліки неформальної освіти в Європі; структурно-функціональний метод, що дав змогу дослідити роль неформальної освіти в Європейському Союзі; дослідницький метод дозволив виявити основні позитивні характеристики неформальної освіти в Європі, які, в свою чергу, активно впливають на освітній процес країн Європи; використані також методи пояснення та узагальнення.

Наукова новизна полягає у досконалості вивченні особливостей розвитку неформальної освіти в країнах Європи та застосуванні зарубіжного досвіду в українському освітньому просторі.

Виклад основного матеріалу. Відомим фактом в освітньому просторі будь-якої країни світу є традиційне здобуття формальної освіти, яка, в свою чергу, на думку багатьох дослідників не достатньо задовольняє потреби суспільства та й власне самого здобувача. Виникає нагальна проблема: якщо особистість не задовольняє повністю себе в професійному розвитку, не відповідає швидкості процесів, що відбуваються в суспільстві, тому постає питання – чи є ще можливості здобуття додаткових знань кваліфікаційного рівня, де враховуються потреби, комфортний рівень та інший час. Такою є саме неформальна освіта.

Переваг даного виду здобуття знань достатньо. Виокремимо деякі:

– навчання у робочий час або позаробочий час, що не є структурованим чи спланованим;

– даний навчальний процес не належить до державних програм з обов'язковою освітою і є цілеспрямованим.

Тому, враховуючи ці аспекти, неформальна освіта є достатньо привабливим сегментом серед здобувачів отримання додаткових знань в своїй професійній сфері або здобуття нових знань (перекваліфікація).

Показовим досвідом в даному контексті є досвід розвитку неформальної освіти в Європі, саме представники цих країн були першими, хто започаткував даний вид отримання знань.

Розглянемо більш докладно:

1. *Скандинавські країни* (Швеція, Данія, Норвегія) – означені країни першими започаткували даний вид навчання. Родоначальником концепції неформальної освіти є датський філософ

М.Ф.С. Грундвіг, де основним стрижнем його поглядів було: освіта для життя, віра в мудрість і обдарованість кожної людини. Дані та ключові моменти були згодом покладені в основу концепції задоволення освітніх потреб для розвитку демократії (фолкенплюсінг).

Детально викладено дані характеристики у О. Огієнко [6]. Науковиця висвітлює освіту Данії, Норвегії, Швеції, де виділяє її основні компоненти, що відіграють активну позитивну роль у типах неформальної освіти даних країн:

- професійно орієнтована освіта на ринок праці;
- орієнтованість на потреби населення;
- заснована на ініціативі територіальних громад та громадських об'єднань;
- утворена достатньо удосконалена низка закладів, де можна здобувати неформальну освіту – вищі народні школи, асоціації, центри освіти для дорослих, публічні бібліотеки;
- фінансування державою, надається заробітна плата викладачам, субсидії та пільги для провайдерів неформальної освіти, а також пільгами забезпечені такі верстви населення як інваліди, іммігранти та малограмотні, вони можуть розраховувати на повне фінансове забезпечення.

Флагманом неформальної освіти серед скандинавських країн є Швеція (дослідження В. Давидової [2]), де розкриті основні організаційні характеристики неформальної освіти Швеції). Швеція є країною, де $\frac{3}{4}$ дорослого населення бере участь у неформальному навчанні. Даний вид просвітництва фінансується державою та місцевими органами влади. Основна форма здобуття неформальної освіти в цій країні – це навчальні гуртки. Все навчання в гуртках здійснюється на засадах критично-креативного підходу до пізнання та застосовуються різні методи: зміни, вулики, портфоліо, рольові ігри. Даний досвід проведення неформального навчання свідчить, що освіта відіграє важливу роль для суспільних перетворень. Концепція неформальної освіти Скандинавії покладена в основу теорії і практики поширення її в країнах Європи.

2. *Країни Європи.* Вся освітня траєкторія неформальної освіти в даних країнах ґрунтується на Європейському путівнику із валідації неформальної та формальної освіти, який спрямований насамперед на вирішення важливих завдань неформального навчання, розробку його систем, результати яких можна трансформувати у систему кваліфікації кадрів, нормативно-правове забезпечення змісту курсів неформальної освіти для визнання їх результатів, забезпечення зв'язків між державними кваліфікаційними системами та процедурами визнання результатів навчання.

Неформальна освіта країн Європи реалізується через навчання, заходи, програми, які спрямовані на розвиток професійних навичок, підвищення грамотності та забезпечення базової освіти. Найбільш розповсюдженими формами неформальної освіти є: тренінги, підвищення кваліфікації, онлайн-навчання, курси, програми громадських об'єднань.

Сучасна неформальна освіта в країнах Європи виконує основну її функцію з точки зору самих країн – відбувається відродження традицій громадської освіти та процес самовдосконалення власне самої особистості в реаліях нового часу.

Дослідниці О. Шапочкіна та А. Гончарук достатньо розлого представили характеристики неформального навчання в таких країнах як Німеччина та Великобританія. Неформальна освіта Німеччини розвиває народні університети, де освітні послуги надаються профспілками, церквами. Достатньо розгалужена діяльність формальних закладів освіти – школи повного дня, центри вільного часу, молодіжні клуби. Великобританія насамперед це центри освіти для дорослих, відділення неперервної освіти при ВНЗ, громадські коледжі, університети третього віку. І Великобританія і Німеччина державно підтримують неформальну освіту, методичне забезпечення характеризується достатньою варіативністю для реалізації власне завдань даного виду навчання.

Цікавий досвід організації неформальної освіти мають Нідерланди, Чехія, Литва. Дослідниця В. Стрижалковська достатньо інформативно описала це у своїй роботі. Автор наукового доробку акцентує увагу на таких опціях неформальної освіти в цих країнах: Нідерланди – це робота з молоддю через молодіжні рухи та організації та сертифікація участі молоді у волонтерських рухах; Чехія – це досвід підтримки обдарованої молоді громадськими організаціями; Литва – це реорганізація шкіл для дорослих, де використовуються різні форми навчального процесу: уроки, заочне навчання, стаціонарне навчання), охоплюються різні категорії населення; Польща – широка мережа університетів третього віку, інститути неперервної освіти, центри додаткового професійного навчання. Втім авторка наголошує і на певних потребах та пріоритетах, які мають бути: насамперед це потреби в сфері освіти даного напрямку, фінансова підтримка держави, системність та легітимізація та визначення пріоритетів – потреби регіональних ринків праці та територіальних громад.

Окремо потрібно звернути увагу на той факт, що неформальна освіта у країнах Європи характеризується на сучасному етапі широким політичним, державним та соціальним визнанням. Інститути неформальної освіти в Європі різні, але їх об'єднує одне – це залежність від соціально-політичної та економічної ситуації в кожній країні, потреби на ринку праці:

– *шведська модель* неформальної освіти (Folkbildning) – здобувач бере участь в навчальному процесі добровільно, навчання побудовано з урахуванням життєвого досвіду. Держава зацікавлена у розвитку такої форми просвітництва, це зміцнює та розвиває демократію, поживляє інтерес до участі у культурному житті країни;

– *нідерландська модель* в неформальній освіті повністю дотримується норм ЮНЕСКО й дозволяє отримувати знання предметів різним віковим групам;

– німецька модель неформальної освіти в своєму ставленні до освіти не є державним монополістом, втім активно поширює принципи неформального навчання: валідація широкого доступу різних вікових груп населення, свобода вибору навчальних програм.

Інші країни Європи також є активними учасниками всіх освітніх програм пов'язаних з неформальним навчанням. Важливим аспектом у розвитку неформальної освіти в Європі є становлення і розвиток неформального навчання в Україні. Так, Україна не є членом Європейського Союзу, але стандарти, які є в освіті Європи, вже достатньо активовані й успішно розвиваються в Україні, тому досвід країн ЄС для українського просвітництва є надзвичайно важливим. У законі України «Про професійний розвиток працівників» (січень 2012 р.) [7] є визначення, що являє собою неформальна освіта з позиції української освіти – це процес набуття працівниками професійних знань, навичок, умінь, які в свою чергу не регламентовані місцем набуття, формою та строками навчання, однак є і недоліки й розбіжності, насамперед є недосконалим механізм щодо підтвердження кваліфікації до результатів навчання, на законодавчому рівні також відсутнє підтвердження ролі й результатів неформальної освіти.

Українські науковці – дослідники зарубіжного досвіду, активно працюють у відповідному сегменті. Зокрема, Л. Лук'янова [4] розробила «Концептуальні положення освіти дорослих», де достатньо проаналізовано освітні потреби неформального освітнього сегменту: територіальні освітні програми, вартість даних послуг, потреби щодо визнання додаткових форм освіти, пов'язаних з державною сертифікацією. Окрему увагу звернуто на досвід неформальної освіти країн ЄС, який на даному етапі достатньо актуальний: участь у реалізації освіти громадських організацій, діяльність міжнародних фондів, проведення короткотермінових освітніх курсів представниками територіальних та регіональних органів влади.

Українське суспільство сьогодні і в майбутньому потребує такого виду освітнього процесу, де на державному рівні будуть закріплені всі переваги даного виду здобуття освіти.

Висновки з дослідження та перспективи подальших наукових досліджень. Неформальна освіта в країнах Європи є достатньо залежною від політичної, економічної, соціальної ситуації. Аналіз досвіду організації неформальної освіти в таких країнах як Великобританія, Німеччина, Польща та інші вказує на те, що даний напрямок освіти перебуває у постійному розвитку завдяки підтримці держави та активності самих громадян. Важливим чинником неформальної освіти в Європі є її орієнтація на запити сімей, професійних організацій, громадських організацій, молоді, розроблена нормативно-правова база, державний механізм забезпечення неформальною освітою, апробація досвіду інших країн на рівні громадських організацій.

Перспективи подальших досліджень це: апробація досвіду країн Європи в організації неформальної освіти в Україні, впровадження ефективних освітніх платформ неформального навчання країн Європи, використання прогресивних способів та форм, які мають місце в неформальній освіті Європейських країн.

Referenses

1. Гончарук А. Неформальна освіта в країнах ЄС / Альона Гончарук. *Педагогічні науки*. 2012. №54. С. 31-35. Honcharyk, A. (2021). *Neformalna osvita v krainakh ES*. [Non-formal education in the EU countries]. *Pedahohichni nauky*. 54. 31-35. [in Ukrainian].
2. Давидова В. Неформальна освіта дорослих у навчальних гуртках Швеції / Валентина Дмитрівна Давидова [Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.01 загальна педагогіка та історія педагогіки]. К.: Київський національний університет імені Т.Г. Шевченка, 2002. – 20 с. Davydova, V. (2002). *Neformalna osvita doroslykh u navchalnykh hurtkakh Svetsii/ Valentiyna Dmitrivna Davydova* [Avtoref. dys. kand. nauk: 13.00.01 zahalna pedahohika ta istoriia pedahohiky]. [Non-formal education of adults at educational teams of Sweden]. Kyiv, Ukraine, 20 s. [in Ukrainian].
3. «Про професійний розвиток працівників» Закон України від 12.01.2012 № 4312-VI. URL: [https:// zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4312-17](https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4312-17). Zakon Ukraini «Pro profesijnij rozvitok pracivnikov» vid 12.02.2012 №4312-VII. [«On Professional Development of Employees» Law of Ukraine]. Retrieved from: [https:// zakon2.rada.gov.ua/laws/scow/4312-17](https://zakon2.rada.gov.ua/laws/scow/4312-17). (дата звернення 1.05. 2024 р.). [in Ukrainian].
4. Лук'янова Л. Концептуальні засади формування законодавства у галузі освіти дорослих / Л. Лук'янова. *Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання населення в умовах соціально-економічної нестабільності // Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (28 жовтня 2014 р., м. Київ): у 2 ч.* К.: ППК ДСЗУ, 2014. 248 с. С. 52-59. Luk'ianova, L. (2014). *Kontseptualni zasady formuvannia zakonodavstva u haluzi osvity doroslykh* [Conceptual bases of the education of adults]. *Aktualni problemy profesiinoy oriientsii ta profesiinoho navchannia naseleennia v umovakh sotsialno-ekonomichnoi nestabilnosti (Materialy VII naukovopraktychnoi konferenzii) – Actual problems of professional orientation and professional training of the population in conditions of socio-economic instability. Proceedings of the VII International Scientific and Practical Conference*. Kyiv, 248, 52-59. [in Ukrainian].
5. Махия Н. Особливості освіти дорослих у країнах Європейського Союзу. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Modern problems of education and science»*. Будапешт, 26-27 січня 2013: URL : <https://scaspec.com/6/post/2013/1/3.html>. (дата звернення 3.05 2024). Makhynia, N. (2013). *Osoblyvosti osvity doroslykh u krainakh Yevropeiskoho soiuзу. Materyaly Mizhнародnoi naukovopraktychnoi konferenzii «Modern problems of education and science»*. Retrieved from: <https://scaspec.com/6/post/2013/1/3.html>. [in Ukrainian].

6. Огієнко О. Тенденції розвитку освіти дорослих у скандинавських країнах (друга половина XX ст.) [Автореф. дис. д-ра пед. наук: 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки] К.: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України, 2009. 44 с.
Ohienko, O. (2009). Tendensii rozvitku osvity doroslykh u skandinavskykh krainah (druga polovyna XX st.) [Tendencies of the development of education in Scandinavian Countries (second half of the XXth century)]. [Avtoref. dys. d-ra ped. nauk: 13.00.01 – zahalna pedahohika ta istoria pedahohiky] Kyiv, 44. [in Ukrainian].
7. Павлик Н. Зарубіжний досвід організації неформальної освіти. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки»*. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2016. № 1. С. 264-273.
Pavlyk, N. (2016). Zarubizhnyi dosvid orhanizatsii neformalnoi osvity [Foreign experience of the organization of non-formal education]. *Naukovi zapysky. Seriya Psykholoho-pedahohichni nauky – Scientific Proceedings. Series «Psychological and pedagogical sciences»*. Nizhyn 1. 264-273. [in Ukrainian].
8. Стрижалковська В. Підтримка обдарованих дітей у неформальній освіті Чеської республіки: аналіз діяльності громадських організацій. URL: <http://nvd.luganiv.edu.ua/archiv/NN17/12svvgo/pdf>. (дата звернення 3.05 2024).
Stryzhalkovska V. Pidtrymka obdarovanykh ditei u neformalnii osviti Cheskoï respubliky: analyz diialnosti hromadskykh orhanizatsii [Supporting gifted children in non-formal education in the Czech Republic: an analysis of the activities of public organizations]. Retrieved from: <http://nvd.luganiv.edu.ua/archiv/NN17/12svvgo/pdf>. [in Ukrainian].
9. Шапочкіна О. Неформальна освіта: зарубіжний досвід організації. *Неперервна професійна освіта за кордоном*. Ч. 7. 2011. С. 122-125.
Shapochkina, O. (2011). Neformalna osvita: zarubizhnui dosvid orhanizatsii [Non-formal education: foreign experience]. *Neperervna profesiina osvita za kordonom – Continuing professional education abroad*. 7. 122-125. [in Ukrainian].

Акременко Ірина

ORCID 0000-0001-6469-0379

PhD in Historical Sciences, Docent,
Associate Professor at the Department of Law, Philosophy and Political Science,
T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E- mail: irina.akimenko77@gmail.com

NON-FORMAL EDUCATION AS A CURRENT TREND IN MODERN EUROPA EDUCATION

The article presents the main characteristics of the implementation of non-formal education in European countries: Sweden, Czech Republik, Germany, Great Britain, the Netherlands, Poland. The author identifies the main trends development of non-formal education abroad and describes the main stages of their manifestation, identifies quantitative advantages and problems in the development of this segment of education.

It has been established that the main organizers of non-formal education in European countries are, public organizations, educational institutions and trade unions.

***The purpose of the article** is to study, on the basis of theoretical and methodological foundations, the peculiarities of non-formal education development in European countries and to systematize foreign experience of non-formal education abroad.*

***The methodological basis** is based on classical research methods: the method of analysis, the dialectical method, explanation and generalization. The scientific novelty of the article lies in thorough study of the peculiarities of the development of non-formal education in European countries.*

***The scientific novelty** of the article lies in thorough study of the peculiarities of the development of non-formal education in European countries and the application of foreign experience in the Ukrainian educational space.*

***Conclusions.** Non-formal education in European countries is quite dependent on the political, economic and social situation. Analysis of the development of informal education abroad indicates the fact that this direction of education is in constant motion, thanks to the support of the state, activity and initiative of the citizens themselves. It is important that non-formal education in Europe is oriented to the needs of, professional organizations, youth and public organizations.*

Key words: education, non-formal education, Europe, public organizations, trade unions.

Стаття надійшла до редакції 22.05.2024

Рецензент: доктор філософських наук, професор **Чорний О. О.**